

O Derrida στην Ελλάδα

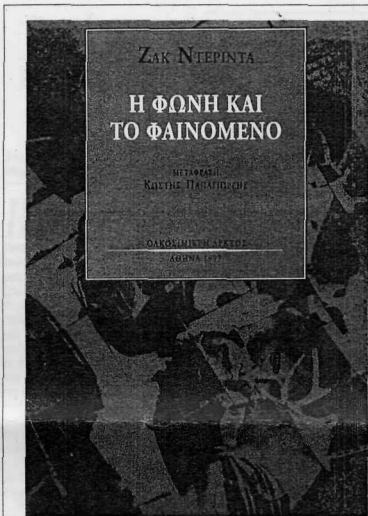
Τον Θεόδωρο Γεωργίου

Από το 1966, όταν ο Γάλλος φιλόσοφος Jacques Derrida δημοσίευσε στη γαλλικά έκδοση πνευματικού προληπτικού και γενικού παθολογικού του κειμένου «Η φαινομενολογία και η εγκληματική της μεταφυσικής» (πρόκειται για πρωτότυπη δημοσίευση) μέχρι σήμερα (1997) έχουν περάσει τριάντα χρόνια. Τότε ο Derrida ήταν άγνωστος, διδάσκακ στη Σορβόννη· σήμερα είναι καταξιωμένος φιλόσοφος και στοχαστής, του οποίου το έργο έχει γίνει αντικείμενο έρευνας στην Ευρώπη και την Αμερική. Ειδικά στην Αμερική, οι απόψεις του έχουν γιορταστεί στον τομέα της θεωρίας και της κριτικής του λογοτεχνίας ένα θεωρητικό ρεύμα που φέρει το όνομα «αποδομικός».

Στην ελληνική πνευματική κοινότητα ο Derrida τα τελευταία χρόνια αρχίζει να γίνεται γνωστός, επειδή πολλά κείμενά του μεταφράζονται η και επειδή η επαφή με το έργο του πυροδοτεί συζητήσεις για τη θέση της φιλοσοφίας και της σκέψης γενικότερα στην κοινωνία μας. Ο ίδιος ο Derrida στο κείμενό του με τον τίτλο «Παραγωγή Αθήνα» προσπαθεί να εξηγήσει την «καθυστέρηση» επαφή του με τον ελληνικό χώρο. Γράφει: «Ήταν η τρίτη από τις διαμονές μου στην Ελλάδα. Μόλις και μετά βίας διαμονές δυοτύχες, μάλλον επισκεπτικές, πολλαπλές, ταχύτερες και καθυστερημένες, τόσο καθυστερημένες» και συνεχίζει αναρωτιόμενος: «Γιατί τόσο καθυστερημένες. Γιατί περίπου τόσο μεγάλο χρόνο διάστημα, για να παραβιάσει στην Ελλάδα. Τόσο καθυστερημένα στη ζωή μου».

Δεν έβρισκε, τελικά, ενώ ο ίδιος έδειξε κάποια απάντηση στα ερωτήματά του. Το δέξιό είναι ότι η ελληνική πνευματική κοινότητα, ενώ είναι η πρώτη στην ευρωπαϊκή ακαδημαϊκή σκηνή που, κατά αναπάντεχο τρόπο, έρχεται σε επαφή με τις ιδέες του (αναφέρουμε στο δημοσιευμένο στη ΕΠΙΧΩΣΕ κείμενο του Derrida το 1966) αντιμετωπίζει τη σκέψη του με θεωρητική αμνησία και επιστημολογικό φόβο. Ίσως ο αγνωστός θεωρεί υπερβολική αυτή τη διαπίστωση και αντίταξη την πλήθώρα των μεταφράσεων στην ελληνική γλώσσα κείμενα του Derrida. Η απάντηση έγκειται στο εξής: Η μετάφραση των κειμένων του Derrida στην ελληνική γλώσσα συνιστά την αναγκαιότητα, αλλά όχι την ικανή συνθήκη για να «αποδομήσει» τον έργο του και τις σκέψεις του από την ελληνική φιλοσοφική κοινότητα.

Το θέμα του «Η φωνή και το φαινόμενο. Εισαγωγή στο πρόβλημα του σημείου όπως οφθαλμολογία του Husserl» δημοσιεύθηκε το 1967 μαζί με τα άλλα δύο βιβλία του «Περί Γραμματολογίας» (κυκλοφορεί στα ελληνικά σε μετάφραση Κωστή Παπαγιωργίου και επιμέλεια Παναγιώτη Κονδύλη από τις εκδόσεις ΠΑΙΣΙΗ και «Η γραφή και η διαφορά»). Και τα τρία θεωρούνται, σήμερα, οι αρχονταίοι οι λίθοι στην επίσημη προσπάθεια της «αποδόμησης» της μεταφυσικής σκέψης. Δεν θα ήταν υπερβολικό να υποστηρίξει κανείς ότι ο «μεταδομικός» του Derrida και ο «αποδομικός» απο-

Jacques Derrida: Η ΦΩΝΗ ΚΑΙ ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ. Εισαγωγή στο πρόβλημα του σημείου όπως οφθαλμολογία του Husserl. Μετάφραση: Κωστής Παπαγιωργίου. ΟΛΚΟΣ/ΜΙΚΡΗ ΑΡΚΤΟΣ, Αθήνα 1997. 163 σσ.

τελούν την μοναδική έγκυρη προσπάθεια κριτικής της δυτικής μεταφυσικής κατά τον 20ο αιώνα. Δεν θα ήταν επίσης υπερβολικό, να δεχθεί κανείς ότι η κριτική που ασκεί ο Derrida στη μεταφυσική σκέψη, είναι η ύψιστη γνωστική πράξη αυτογνωσίας του σκέπτομενου.

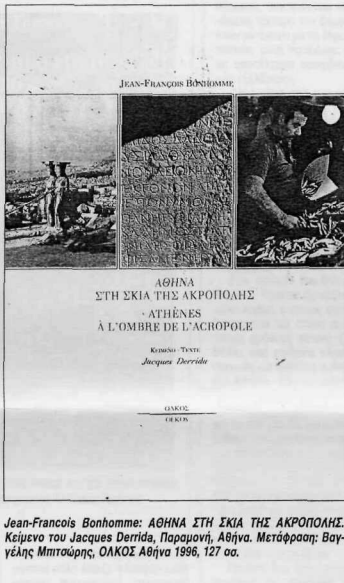
Για να γίνουν όλα αυτά κατανοητά και ταυτοχρόνα για να αντιληφθεί κανείς γιατί η απόπειρα της ελληνικής φιλοσοφικής κοινότητας να «αφομοιώσει» και να εντάξει στα δικά της διανοητικά σχήματα τις ιδέες του Derrida παρουσιάζει μετώπη, θα πρέπει να ανασυνταχθεί, έστω και συνωπτικά, τον θεωρητικό προληπτικό του. Τέσσερις είναι οι κεντρικές ιδέες στη σκέψη του Derrida: η «φωνή», η «γραφή», η «διαφορά» και η «αποδόμηση». Βασικές θεωρητικές προανατολίες του είναι η χρεοκοπία και η παρακμή του μεταφυσικού σκέπτομενου, όπως αυτό ορίζεται καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας της φιλοσοφίας από τον Πλάτωνα μέχρι τον Husserl. Επιλέγει η φιλοσοφία του Husserl, τη φαινομενολογία, η οποία εμφανίζεται ως η πρόφαση έκδοξη της αναγενημένης επιχείρησης του φιλοσοφικού, για να καταδείξει τα αδύτητα της φιλοσοφίας του υποκειμένου. Το θέμα του «Η φωνή και το φαινόμενο» αποτελεί την εμπειραματική κριτική της θεωρίας της σημασίας του Husserl. Κατάληξη στο συμπέρασμα ότι η χρονοληπτική έκδοξη της θεωρίας επαναδιατυπώνεται τον «πλάτωνικό» του ομολογίου.

Κατά τον Derrida η μεταφυσική, η φιλοσοφία των πρώτων αρχών, είναι «φωνοκεντρική» και «λογοκεντρική». Αυτό σημαίνει ότι η «φωνή» κατέχει κεντρική θέση στο σύστημα της φι-

λοσοφίας της συνειδησίας. Με τον όρο «φωνή» ο Derrida εννοεί μια κατάσταση διπλής παρουσίας: και του ίδιου του ομιλητή, ο οποίος αναγκραίνεται ως υπερβατικό υποκείμενο, κατά τον Husserl υποκείμενο, και του αντικείμενου ως σημασίας στο πνεύμα του υποκειμένου. Ο «φωνοκεντρισμός» ανάγεται θετικό στον «λογοκεντρισμό», δηλ. στη συνθήκη έκδοξη κατά την οποία ο ιστορικός άνθρωπος συγκροτείται ως έλλογο υπερβατικό υποκείμενο, πράγμα που σημαίνει ότι τα εξωτερικά περιεχόμενα της σημασίας είναι αδιάφορα ή ακύρια και ενδοηθικά για την υπαγωγή του ανθρώπου.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονισθεί ότι πρόδρομοι της κριτικής που ασκεί ο Derrida στην μεταφυσική είναι οι Nietzsche, Freud και Heidegger. Ο ίδιος θέλει να πιστεύει ότι ριζοσπαστικοποιεί αυτή την κριτική, πράγμα που γίνεται με τη «γραμματολογία», δηλ. με την επίσημη της γραφής. Με τον όρο «γραφή» ο Derrida εννοεί μια εντελώς άλλη συνθήκη συγκροτήσεως του νοήματος από αυτήν που ορίζει η «φωνή». Στη συνθήκη της «γραφής» το σημείο δεν παραμένει ε' ένα σταθερό πράγμα ή κατάσταση πραγμάτων, αλλά αντιστέκεται κατά ως το γινός, το οποίο παραμένει σε κείνο που διαρκώς μεταβάλλεται, τροποποιείται, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα πλέγμα όπου σημαίνονται και σημαίνονται συμμετέχοντες στοιχεία στην «κατασκευή» του νοήματος. Κατά τον Derrida τα συμβάντα της γραμματολογίας είναι «κείμενα» και «δεν υπάρχει τίποτε εκτός του κειμένου».

Με τον όρο «διαφορά» νοείται η κατάσταση των σημασιών που δεν γαλιώνονται ούτε βεμ-

Jean-Francois Bonthomme: ΑΘΗΝΑ ΣΤΗ ΣΚΙΑ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ. Κείμενο του Jacques Derrida, Παραγωγή, Αθήνα. Μετάφραση: Βαγγέλης Μπιτσιώλης, ΟΛΚΟΣ Αθήνα 1996. 127 σσ.

λιώνονται. Ο άνθρωπος στην διανοητική του εργασία και την πρακτική του συμπεριφορά δεν επιμελίζεται την αποστολή να εφαρμόσει γενικές αρχές (καθολικά μηχανήματα), αλλά αντίταξη κάθε φορά να εφευρίσκει το ιδιαίτερο, το ατομικό, το άλεκτο, το μη ταυτόν. Και τέλος «αποδόμηση» είναι η πνευματική εργασία του εντοπισμού των διαφορών και της αποκαστότητας της «γραφής» ως υπαρκτικής συνθήκης διαδόσεως, του ανθρώπου.

Εάν η συνωπτική αυτή ανασυγκρότηση των ιδεών του Derrida αποδείξει ωστό το κριτικό πρόγραμμα του «αποδομισμού», τότε ανταμειβόμαστε κανείς την επιστημολογική αμνησία της νεότερης ελληνικής φιλοσοφικής σκέψης. Η τελευταία έχει εντελώς διαφορετικούς θεωρητικούς και επιστημολογικούς προανατολίες από αυτούς που επιδόθηκε η σκέψη του Derrida. Ο Derrida στην Ελλάδα δεν είναι υπόθεση «διαμονής» ή «παραινότης» του ίδιου στη χώρα ούτε είναι υπόθεση μεμονωμένων προσπαθειών «αντιγραφής» του. Είναι υπόθεση πρωτίστως θεωρητικού προανατολίου της ελληνικής σκέψης. Ο Derrida έβαλε θεατή το μαχαίρι στο σώμα της μεταφυσικής: ριζοσπαστικοποίησε την κριτική στη μεταφυσική και έθεσε τους όρους, για να «βλέψουμε» την πραγματικότητα με εντελώς άλλα μάτια. Άναξος τον δρόμο για την «αλλαγή παραδοξιών» στη φιλοσοφική σκέψη. Η ελληνική φιλοσοφική κοινότητα κοιτάζει πάνω της είναι «επιτροβυτικό μηχανισμό» σχετικά με την εξεικωτική της με την σκέψη του Derrida.

► Ο Θεόδωρος Γεωργίου είναι συγγραφέας.